

Matteüs

AUTEUR EN DATERING

Matteüs was een geletterde Jood (Mat. 9:9) en een van de twaalf apostelen (10:3). Hij werd ook wel Levi genoemd (Marc. 2:14). Volgens de overlevering is hij de auteur van het evangelie dat zijn naam draagt. Het huidige evangelie dateert volgens sommige geleerden op z'n laatst uit het begin van de jaren zestig. Dit komt ook overeen met de uitspraken van verschillende kerkvaders. Het zou voor een deel de vertaling zijn van een eerste tekst die Matteüs in het Hebreeuws (of in het Aramees) schreef. Anderen interpreteren de overlevering echter anders. Zij baseren zich op de tweebronnen-theorie en dateren het evangelie aan het eind van de jaren zestig, weer anderen in de jaren zeventig en zelfs in de jaren tachtig (zie Inleiding op de synoptische evangeliën voor deze verschillende visies).

Bepaalde passages van Matteüs zouden erop wijzen dat het evangelie is geschreven na de verwoesting van Jeruzalem door het Romeinse leger in het jaar 70. Matteüs' versie van de gelijkenis van de genodigden (Mat. 22:1-14) spreekt immers over de brand van de stad (Mat. 22:7), in tegenstelling tot de versie van Lucas (Luc. 14:15-24). Toch is een dergelijke aankondiging van Gods oordeel heel gebruikelijk voor die tijd. Het ligt op één lijn met de boodschap van de profeten (Jes. 64:10; Jer. 17:27; 37:8; 39:8; Ezech. 16:41) en wat Jezus zegt heeft niets van een anachronisme. Het feit dat er niet gezinspeeld wordt op de vervulling van het oordeel over Jeruzalem en de tempel (Mat. 23:38; 24:2) is volgens velen een argument om het evangelie vóór het jaar 70 te dateren. Ook de vermelding van 'de kerk', in Matteüs 16:18 en 18:17-18, is opmerkelijk. Maar het Griekse woord *ekklesia*, 'gemeente', is hoogstwaarschijnlijk de vertaling van het Semitische *qahal*, 'vergadering', waarmee de heilige Schrift de gemeenschap van het uitverkoren volk aanduidt (zie Deut. 4:10) en de joods-esseense gemeenschap hun eigen groepering. Jezus moet dit woord zelf ook gebruikt hebben voor de messiaanse gemeenschap die hij om zich heen verzamelde. Of hij moet het woord *bayit*, 'huis, tempel' gebruikt hebben om aan te geven dat de gemeenschap die hij ging 'bouwen' de nieuwe tempel van God zou zijn (Mat. 16:18).

STRUCTUUR

1. Traditioneel gaat men ervan uit dat het evangelie volgens Matteüs is opgezet volgens een historisch-geografische structuur. Na een proloog over de geboorte en de kindertijd van de messias (hs. 1 en 2) volgen we de voorbereidingen op Jezus' optreden (3:1-4:11), eerst zijn publieke optreden in Galilea (4:12-14:12) en daarna buiten Galilea (14:13-18:35). Vervolgens gaat Jezus naar Judea en Perea (19 en 20) om zich ten slotte naar Jeruzalem te begeven, waar hij sterft en opstaat uit de dood (21-28). (Voor een nadere toelichting op de duur van het optreden van Jezus, zie de bijlage over dit onderwerp.) Bepaalde aspecten van het boek zijn echter moeilijk te rijmen met deze indeling en vragen om een heel andere interpretatie.

2. Een aantal geleerden suggereert een driedelige structuur, vanwege het gebruik van dezelfde formulering op twee sleutelmomenten in het optreden van Jezus in Matteüs 4:17 en 16:21: 'Vanaf dat moment begon Jezus ...', en vanwege het feit dat het evangelie tussen de twee uitspraken 'God met ons' (1:23) en 'Ik ben met jullie' (28:20) is geplaatst.

1:1-4:16 De persoon Jezus, de messias

» 1:23: "'... en men zal hem de naam Immanuel geven', wat in onze taal betekent "God met ons"' (1:23)

4:17-16:20 De verkondiging van Jezus, de messias

» 4:17: 'Vanaf dat moment begon Jezus zijn verkondiging ...'

» 16:16: "'U bent de messias, de Zoon van de levende God'", antwoordde Simon Petrus.'

16:21-28:20 Lijden, dood en wederopstanding van Jezus, de messias

» 16:21: 'Vanaf die tijd begon Jezus zijn leerlingen duidelijk te maken ...'

» 28:20: 'En houd dit voor ogen: ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voltooiing van deze wereld.'

Deze opvatting van de structuur van Matteüs onderstreept het belang van de geleidelijke openbaring van Jezus' identiteit. Toch komt dezelfde uitdrukking 'vanaf dat moment' gedeeltelijk terug in 26:16 (met betrekking tot Judas), waar dit geen enkele structurele rol speelt. Het lijkt nogal kunstmatig om de belijdenis van Petrus (16:13-20) te scheiden van zijn reactie op Jezus' aankondiging van zijn dood en wederopstanding (v. 21-28).

3. Een derde opvatting over de interne structuur van het evangelie komt volgens velen beter overeen met de bedoeling van Matteüs. Deze benadering ziet in het evangelie een structuur van afwisselend verhalende gedeeltes (3-4; 8-10; 12; 14-17; 19-23) en redevoeringen (5-7; 10; 13; 18; 24-25). Die worden omlijst door een inleiding (1-2) en een afsluiting (26-28) die op de inleiding antwoordt (zie de betreffende citaten hierboven, 1:23 en 28:20). De aanwezigheid van de redevoeringen is des te opmerkelijker, omdat deze het resultaat is van redactioneel werk door de evangelist. Hij heeft teksten samengevoegd die in de twee andere synoptische evangeliën verspreid voorkomen (bv. Mat. 5-7 hergroepeert Luc. 6:20-23; 14:34-35; 6:29-30 en daarna 27-28, 32-36; 11:2-4; 12:33-34; 11:34-36; 16:13; 12:22-31; 6:37-38, 41-42; 11:9-13; 13:24; 6:43-44; 13:25-27; 6:47-49). Bovendien eindigt elke rede met een stereotiepe slotformule in de trant van 'toen Jezus uitgesproken was ...' (7:28-29; 11:1; 13:53; 19:1; 26:1).

Elk verhalend gedeelte lijkt een inleiding te vormen op de daaropvolgende rede. In de hoofdstukken 3 en 4 bereidt Johannes de Doper de komst voor van Jezus. Hij predikt, net als Jezus, het koninkrijk en de noodzaak om tot inkeer te komen (3:2; 4:17). Vervolgens geeft Matteüs 5-7 een uiteenzetting van de wet van dit koninkrijk. In 8:1-9:38 getuigt Jezus van zijn naastenliefde en zijn gezag. Vervolgens zendt hij zijn leerlingen uit met de opdracht (hs. 10) om deze liefde en dit gezag te verkondigen en er ook in hun daden van te getuigen. In de hoofdstukken 11 en 12 raakt het volk verdeeld in reactie op de aankondiging van het koninkrijk. Dit wordt uitgelegd in de gelijkenissen van hoofdstuk 13. In hoofdstuk 14-17 zien we de verdeeldheid zich aanscherpen. Dit leidt tot onderwijs over de gemeenschap van degenen die de weg van de vergeving en van het kruis kiezen (hs. 18). In Matteüs 19-23 openbaart de koning zich te midden van twistgesprekken en tegenstand aan Jeruzalem zelf, waarvan de hoofdstukken 24 en 25 het oordeel aankondigen met het oog op de grote dag die komen zal.

1:1-2:23 Inleiding. Aankondiging van de komst van de redder

» 'Immanuel ... "God met ons"' (1:23)

3:1-7:29 De boodschap van het koninkrijk

» Vertelling. Van Johannes de Doper tot Jezus: 3 en 4

» Eerste rede. De bergrede: 5:1-7:29 (slotformule: 7:28-29)

8:1-11:1 De verkondiging van het gezag van de dienaar en Mensenzoon en van het koninkrijk

» Vertelling. Verbazing, enthousiasme en de eerste tegenstand: 8:1-9:38:

» Tweede rede. Keuze en het uitzenden van de twaalf: 10:1-11:1 (slotformule: 11:1)

11:2-13:53 Het koninkrijk breekt baan en de tegenstand komt op

- » Vertelling. Verdeeldheid onder het volk: 11 en 12
- » Derde rede. De gelijkenissen over het koninkrijk: 13:1-53 (slotformule: 13:53)

13:54-19:12 Het komt aan op een keuze en de koninkrijksgemeenschap

- » Vertelling. De Mensenzoon en de weg van het koninkrijk: 13:54-17:27
- » Vierde rede. De koninkrijksgemeenschap: 18:1-19:2 (slotformule: 19:1)

19:3-26:5 De ontvangst en verwerping van de koning, oordeel en triomf van de genade

- » Vertelling. Openbaring van de koning en tegenstand: 19:3-23:39
- » Vijfde rede. Over het einde der tijden: 24:1-26:5 (slotformule: 26:1)

26:6-28:20 Slot; dood en opstanding van 'Jezus van Nazaret, koning der Joden'.

- » 'Ik ben met jullie' (28:20)

HET PERSPECTIEF VAN MATTEÛS

Net als de andere evangelisten vestigt Matteüs op deze manier de aandacht op de 'kale feiten' van het evangelie. Maar net als zij bewerkt en structureert hij deze gegevens ook. Hij interpreteert ze, zodat we de persoon Jezus en zijn werken beter kunnen begrijpen. De inleiding en het slot van het evangelie sluiten op elkaar aan, van 'God met ons' (1:23) tot 'Ik ben met jullie' (28:20). In het evangelieverhaal wordt de Immanuel geleidelijk aan openbaar.

Jezus is in de eerste plaats de persoon in wie de Schrift wordt vervuld. Elk van de zes delen van de inleiding (1:1-17; 1:18-25; 2:1-12; 2:13-15; 2:16-18; 2:19-23) beschrijft de vervulling van een tekst uit het Oude Testament (1:23; 2:6, 15, 18, 23; voor het geslachtsregister van Jezus; zie verderop). Opmerkelijk is dat Matteüs vaker naar het Oude Testament verwijst dan de twee andere synoptische evangeliën (Mat. 62 keer; Marc. 31 keer; Luc. 26 keer). Bovendien zijn in Marcus twee citaten door de evangelist geredigeerd (Marc. 1:1-2) en in Lucas slechts één (Luc. 3:4-6), terwijl in Matteüs maar liefst twaalf geredigeerde citaten voorkomen (zie de lijst in het kader hiernaast). Maar in Jezus wordt niet alleen deze of gene profetie van het Oude Testament vervuld. Hij is zelf de vervulling van de geschiedenis van het Oude Testament. Het geslachtsregister aan het begin van het evangelie toont dit aan (1:1-17). Zijn persoon is de samenvatting van de geschiedenis van Israël. Nadat hij is gered van de kindermoord, uitgevoerd op bevel van koning Herodes, in wie de oude farao terugkomt (2:16-18), wordt Jezus uit Egypte geroepen (2:15). Na zijn doop, de doortocht van zijn eigen Rietzee (Rode Zee), waarbij hij symbolisch de zonden op zich neemt die zijn landgenoten in het water hebben afgespoeld (3:13-17; zie Luc. 12:50), wordt Jezus veertig dagen en veertig nachten op de proef gesteld in de woestijn (4:1-11). Daar overdenkt hij het boek van de geschiedenis van het volk van Israël (Deuteronomium waaruit hij drie keer citeert in 4:4, 7,

10). Hij toont hiermee aan dat hij zich ervan bewust is dat hij in zijn beproevingen de plaats inneemt van het volk van Israël. Jezus doorstaat de beproeving en beklimt daarop als overwinnaar zijn berg Sinai, waar hij de wet van het koninkrijk verkondigt (hs. 5-7, eerste rede).

Jezus, de nieuwe Mozes, is tevens de dienaar uit de profetie van Jesaja (geciteerd in 8:17 en 12:20-21) en de Mensenzoon uit Daniël 7:13-14 (8:20; 9:6). Naargelang zijn toehoorders al of niet begrijpen wie hij zegt te zijn, verwerpen sommigen hem, terwijl anderen in hem geloven.

1:23a	Jes. 7:17
1:23b	Jes. 8:8, 10
2:15	Hos. 11:1
2:17-18	Jer. 31:15
3:3	Jes. 40:3
4:15-16	Jes. 9:1-2
8:17	Jes. 53:4
12:18-20	Jes. 42:1-3
12:21	Jes. 42:4
13:35	Ps. 78:2
21:5	Jes. 62:11; Zach. 9:9
27:9-10	Zach. 11:12-13

In de hoofdstukken 8 en 9 bespreken de schriftgeleerden en de farizeeën Jezus alleen bij zichzelf of onder elkaar (9:3, 34). Maar na de verkondiging van het koninkrijk richten zij zich direct tot Jezus en beschuldigen hem ervan het werk van de duivel uit te voeren (12). Tegelijkertijd ontwaakt in veel harten het geloof (11:25-29). Jezus legt deze verdeeldheid uit in zijn gelijkenissen (13, derde rede).

Want de openbaring van de Zoon doet de gelovige rest van Israël ontluiken. Johannes de Doper heeft de weg bereid (3:7-12), maar Jezus benoemt officieel twaalf nieuwe vertegenwoordigers van het volk van de HEER. Hij zendt hen uit om het verwachte messiaanse koninkrijk te verkondigen (10:1-4). En nadat Petrus beleden heeft wie Jezus ten diepste is (16:16), spreekt Christus over zijn kerk die hij zal bouwen (16:17-19). De vierde rede verduidelijkt daarom de regels voor de toegang tot en het leven in de messiaanse gemeenschap (18, vierde rede).

De spanning onder het volk tussen degenen die de waarheid over Jezus inzien en degenen die hem verwerpen, groeit onverbiddelijk. Wanneer de koning zich openbaart tijdens zijn intocht in Jeruzalem (21:1-22), leidt deze spanning op veel plaatsen tot onenigheid en uiteindelijk tot het vonnis door de koning (23:1-39). De vijfde rede (24-25) bevat de formulering van het vonnis en de uitwerking ervan. Deze visie op de geschiedenis maakt van het oordeel over Jeruzalem en haar inwoners een symbool van het komende laatste oordeel.

Het slot van het evangelie laat de vervulling van deze hele geschiedenis zien. Jezus is de dienaar en de Mensenzoon die sterft om 'zijn leven te geven als losgeld voor velen' (20:28), maar hij is ook de Heer en de Mensenzoon die leeft en die komt (26:64), de Immanuel die met zijn volk is, een volk dat geroepen is om alle volken tot zijn leerlingen te maken (28:19).